

Литература

1. Редьква О. Управління персоналом машинобудівних підприємств України в умовах кризи [Електронний ресурс] / О. Редьква, О. Галушак // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 2 (5). – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11rozvuk.pdf>.
2. Савчук Л.М. Організаційна поведінка / Л.М. Савчук, Н.Ю. Бутенко, А.М. Власова. – К.: КНЕУ, 2001. – 249 с.
3. Спивак В.А. Организационное поведение и управление персоналом / В.А. Спивак. – СПб.: Питер, 2000. – 416 с.
4. Минаев В.А. Как управлять массовым сознанием: современные модели: моногр. / В.А. Минаев, А.С. Овчинский, С.В. Скрыль, С.Н. Тростянский. – М., 2012. – 213 с.
5. Мансур О. Логика коллективных действий. Общественные блага и теория групп / О. Мансур; пер. с англ. – М.: ФЭИ, 1995. – 174 с.
6. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс / С. Московичи; пер. с фр. – М.: Центр психологии и психотерапии, 1998. – 480 с.
7. Rolfe M. Social Networks and Threshold Models of Collective Behavior: Preprint / M. Rolfe. – Chicago: University of Chicago, 2004. – 215 p.

Представлена в редакцию 16.12.2014 г.

Н.Ф. Васильева, к.е.н.

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ В КОНТЕКСТІ ЇЇ НЕОІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У березні 2010 р. було узгоджено [1, с. 1-7, 10-11], а у червні схвалено [2, с. 1-4, 11-12] нову європейську стратегію економічного розвитку на 10 років «Європа 2020: стратегія

розумного, сталого і всеохоплюючого зростання», що стала програмою подальшого розвитку неоіндустріальної економіки країн Європейського Союзу (ЄС).

Стратегія «Європа 2020» встановлює три основних чинники зміцнення економіки ЄС: *розумне зростання* – економіка заснована на знаннях; *стійке зростання* – створення економіки на основі доцільного використання ресурсів, поліпшення стану екології та конкуренції, тобто просування ідеї більш доцільного використання природних ресурсів, поліпшення стану екологічного середовища і конкурентоспроможності в економіці; *всеохоплююче зростання* – економіка високого рівня зайнятості населення, яка прагне до економічного, соціального і територіального об'єднання.

Для досягнення поставлених цілей Стратегії «Європа 2020» як пріоритетні висунуто сім напрямів, серед яких перше місце посідає «Інноваційний Союз», який передбачає об'єднання зусиль для створення і впровадження інновацій, що дозволить використовувати інноваційні ідеї у виробництві товарів та послуг.

Розроблена нова програма об'єднала Рамкову програму науково-технологічного розвитку ЄС – 7РП, рамкову програму розвитку конкурентного середовища та інновацій і Європейський інститут інновацій і технологій. Метою об'єднання всіх трьох джерел фінансування стало створення єдиного механізму підтримки всіх стадій інноваційного ланцюга, щоб максимально підтримати вихід продукту на ринок, а також значно спростити і зробити більш ефективною процедуру доступу до фінансів.

Ця програма отримала назву «Horizon 2020» [3], її бюджет на період 2014–2020 рр. перевищить 80 млрд євро. При цьому інтегральний бюджет на дослідження й інновації (включаючи всі джерела) буде збільшено на 46% у співвідношенні з попереднім (2007–2013 рр.). Рамкова програма розвитку конкурентоспроможності та інновацій разом з Європейською мережею підтримки підприємництва перетворена на Програму «Конкурентоспроможність підприємств» (COSME) з

бюджетом на 2014-2020 рр. у 2,5 млрд євро, яка буде повністю орієнтована на механізми поліпшення фінансової та інших форм підтримки підприємств.

У цілому пріоритет у програмі «Horizon 2020» віддано високоефективним технологіям – еко-, нано-, біо-, та інфотехнологіям, зосередженим на вирішенні соціальних і глобальних проблем («зелена економіка», енергетика, транспорт, зміни у кліматі та старіння населення). Створений Європейський дослідницький простір дозволить подолати несприятливі умови, які заважають приватному сектору здійснювати інвестиції у дослідження, розробки й інновації, запобігти фрагментації докладених зусиль, ліквідувати небажане дублювання витрат і робіт у науково-технічній сфері різними регіонами.

Завдяки об'єднанню кадрового потенціалу, дослідницьких програм й інфраструктури, спільному використанню знань і міжнародній науково-технічній кооперації дістав подальшого розвитку обмін інформацією, знаннями і технологіями, науковими досягненнями вченими, поступово долаються перешкоди у співпраці між:

- країнами – за допомогою створення багатонаціональних консорціумів із залученням дослідників з усіх країн світу;

- різними типами організацій – університетами, науковими центрами, комерційними і приватними підприємствами, у тому числі малими і середніми, великими компаніями;

- різними дослідницькими дисциплінами;

- національними фінансовими фондами.

Реалізація програми «Horizon 2020» сприятиме виконанню Стратегії «Європа 2020», тобто прискоренню розвитку неоіндустріальної економіки країн ЄС. Формування неоіндустріального розвитку країн ЄС пов'язане з успішним розвитком промисловості, зокрема машинобудівної галузі.

Найбільшими світовими центрами машинобудування зараз є Євросоюз, Китай, США і Японія. ЄС залишається поки найбільшим світовим центром машинобудування за загальним валовим випуском продукції. Серед країн ЄС на найбільшу увагу заслуговує дослідження стану машинобудівної галузі

Німеччини, досвіду здійснення в цій країні інноваційних перетворень, що може бути актуальним для України.

Дослідженню проблем побудови неоіндустріальної економіки в Україні й інших країнах світу відведено важливу роль у працях К. Баранової, О. Білоруса, Є. Белашова, В. Белова, В. Вишневського, Б. Данилишина, А. Задоя, Л. Збаразської, В. Кондратьєва, В. Ляшенка, О. Собкевича, С. Тульчинської, Л. Федулової, Н. Шелюбської та ін. Проте подальшого дослідження заслуговують проблеми, що виникають у машинобудівній галузі країн ЄС стосовно підвищення інноваційної активності підприємств.

Мета статті – дослідити стан машинобудівної галузі Німеччини та інструменти, які використовуються для підтримки інноваційних підприємств у німецькій економіці, визначити можливість їх застосування для прискорення формування неоіндустріальної економіки України.

За останні 10 років до світових лідерів машинобудівної галузі ввійшов Китай, а за виробленою умовно-чистою продукцією навіть посів перше місце у світі. У цей же період середньорічні темпи приросту випуску машинобудівної продукції в ЄС склали лише 1,1%, а в США і Японії навіть спостерігалось падіння (на 1,1 і 3,1% відповідно). Якщо зайнятість у галузі в 2000-2012 рр. у розвинених країнах скорочувалася (у США – на 2,6% на рік, у Японії – на 3,3 у ЄС – на 1,5% на рік), то в Китаї вона зростала щорічно на 5,8% і досягла 6 млн чол. [4], у два рази перевищивши показник зайнятості у країнах Євросоюзу. На це вплинув загальний процес перенесення машинобудівних потужностей із Заходу на Схід. Питомі трудові витрати в Китаї в два рази нижче, ніж у Японії, у три рази нижче, ніж у США, і майже в п'ять разів нижче, ніж у ЄС.

Конкурентні позиції європейських країн у сфері машинобудування ослаблені ще і порівняно більш низьким показником продуктивності праці, що складає 54 тис. дол. (у США – 91 тис. дол., у Японії – 97 тис. дол.). Це можна пояснити різномірним характером економік країн, що входять до ЄС. Однак навіть у провідній країні Західної Європи – Німеччині

продуктивність праці в машинобудуванні складає тільки 70 тис. дол. [4].

Розглянемо стан розвитку машинобудування серед країн ЄС на прикладі Німеччини. Німеччина є найбільшою державою Західної Європи (табл. 1), за індексом глобальної конкурентоспроможності (2014-2015 рр.) посідає 5 місце серед 144 країн світу [5], за глобальним індексом інновацій (2014 р.) – 13 місце серед 143 країн світу [6] і за рівнем розвитку машинобудування є однією з провідних країн світу (табл. 2).

Таблиця 1

*Основні економічні показники Німеччини
за 2009-2013 рр. [7; 8]*

Економічні показники	2009	2010	2011	2012	2013
Населення, млн чол.	82,3	82,3	81,5	81,3	81,0
ВВП (по ППС), млрд дол.	2810,7	2810,7	3085,0	3123,0	3227,0
ВВП на душу населення (по ППС), дол.	34151,9	34151,9	37852,8	38413,3	39839,5
Темпи зростання ВВП, %	-5,1	3,7	3,0	0,9	0,5
Розмір номінального ВВП, млрд дол.	3307,2	3286,5	3629,0	3367,0	3593,0
Темпи зростання обсягу промислового виробництва, %	-15,0	9,0	8,0	0,0	-0,3
Рівень інфляції, %	0,2	1,1	2,3	2,0	1,6
Рівень безробіття, %	7,7	7,1	7,1	6,5	5,3
Обсяг експорту, млрд дол.	1145,0	1303,0	1547,0	1492,0	1493,0
Обсяг імпорту, млрд дол.	956,7	1099,0	1333,0	1276,0	1233,0
Державний борг, % до ВВП	74,1	83,4	80,6	81,7	79,9

Таблиця 2

*Питома вага країн ЄС у розвитку машинобудування
у 2012 р., % [4]*

Країна	Виробництво	Умовно-чиста продукція	Зайнятість
Німеччина	38	41,5	34,1
Італія	19,1	15,6	15,1
Франція	7,9	7,9	8,6
Великобританія	6,3	7,1	6,6
Іспанія	3,9	3,9	4,1
Польща	1,9	2,3	4,8
Чехія	2,0	1,9	4,5
Словаччина	0,5	0,4	1,3

За рівнем розвитку машинобудування Німеччина практично у два рази випереджає Італію, хоча частка Німеччини в європейському машинобудуванні за останні десятиліття зменшилася (з 42% у 1990-х роках до 38% у 2012 р.).

Машинобудування займає провідне становище в економіці країни: на нього припадає 13% усього виробництва обробної промисловості (у середньому по країнах Євросоюзу – 9%). Німецьке машинобудування відоме широкою розмаїтістю продукції. У той же час останні 15 років тут посилювалася спеціалізація. На провідні 10 підгалузей машинобудування в 1995 р. припадало 48% продукції галузі, а в 2012 р. – вже 63%. Питома вага верстатобудування зросла з 3 до 6%. Більш високими темпами розвивалася підшипникова промисловість, частка якої зросла з 5,6 до 8%. Обидві підгалузі мають тісні спадні зв'язки з інвестиційними галузями, насамперед з автомобільною промисловістю, що складає потужний загальноєвропейський індустріальний кластер. Значення цих підгалузей машинобудування в Німеччині істотно вище, ніж у середньому по ЄС (де 4% належить верстатобудуванню і 6% – підшипниковій промисловості).

Іншим важливим сектором залишається енергетичне машинобудування. Його частка в загальній продукції галузі в середині 2000-х років досягала в Німеччині 17%. Пізніше цей показник знизився до 14%. Це пояснюється особливістю контрактів на виробництво великих турбін для електростанцій, виконання яких має тривалий часовий лаг. Німеччина з такими великими виробниками, як «Siemens», займає помітний сегмент глобального ринку турбін.

Компаніям у країні надані дуже сприятливі умови для досліджень і розробок, виробництва найважливіших технічних компонентів. Створена в Німеччині інфраструктура, що включає податкові пільги, визнана експертами Євросоюзу як «найкраща практика». Проте машинобудівні компанії зіштовхуються з проблемами структурних зрушень і високої заробітної плати. Традиційно в цій галузі робився акцент на виробництво всередині країни в рамках однієї корпорації. У 1990-х роках

ситуація стала змінюватися. Багато компаній перетворилися на глобальних гравців, що мають виробничі майданчики на найбільш важливих зарубіжних ринках.

Тривалий процес консолідації галузі супроводжувався в Німеччині активними злиттями і поглинаннями. Це призвело до припинення діяльності ряду великих корпорацій. Так, корпорація «Mannesmann» була поглинена в 1999 р. британською телекомунікаційною компанією «Vodafone». Дочірні компанії корпорації, такі як «Mannesmann Rexroth» (виробник гідравлічного устаткування) і «Demag Cranes», були продані. Через якийсь час обидві ці компанії ввійшли до складу «Siemens». А ще пізніше «Rexroth» була придбана компанією «Bosh», а «Demag Cranes» у 2002 р. перейшла під контроль американської машинобудівної компанії «Terex».

Німецькому машинобудуванню властиві тісні зв'язки компаній уздовж усього ланцюжка доданої вартості. Така особливість базується не тільки на довгостроковій і надійній кооперації, але і на обміні технологіями, а також стандартами якості. Це сприяє збереженню стабільного співробітництва навіть в епоху тотальної глобалізації. Великі компанії демонструють більшу зацікавленість у підтримці своїх національних постачальників.

З часу возз'єднання Німеччини країни Центральної та Східної Європи стали частиною ланцюжків доданої вартості німецьких машинобудівних компаній. Це дозволяє, з одного боку, використовувати більш низькі трудові витрати для ефективного фінального складання устаткування в самій Німеччині, а з іншого – організувати виробництво і фінальне складання на важливих регіональних ринках з метою швидшого доступу туди німецького устаткування.

Останніми роками в Німеччині все більша увага приділяється штандортній політиці, у рамках якої успішно реалізуються окремі елементи промислової, інноваційної і технологічної політики стосовно до конкретного регіону.

Хоча в окремих випадках німецька держава, як і раніше, позначає так звані інноваційні галузі, але все більше дотриму-

ється загальної (а не специфічно галузевої) підтримки інноваційних економічних суб'єктів, вплив яких на майбутні структурні народногосподарські зміни сьогодні важко визначити.

Важливо, що загальним правилом здійснення інноваційних перетворень у Німеччині стала реалізація повсюдної системи моніторингу й оцінки ефективності проектів НДДКР за державної підтримки, у тому числі за участю міжнародної експертизи.

Заслуговує на увагу аналіз існуючих державних програм й інструментарію щодо підтримки інноваційних підприємств у німецькій економіці. Основні державні інструменти підтримки інноваційної активності підприємств у Німеччині можна розділити на прямі, непрямі та спеціальні.

Прямі інструменти державної підтримки відіграють у Німеччині особливо важливу роль, оскільки за відсутності «розкрученого» ринку приватного венчурного капіталу за англо-американським зразком держава змушена брати на себе значну частку фінансування нових підприємств. Варто відзначити, що при виділенні державної допомоги інноваційні показники підприємства відіграють незначну роль. Як правило, фінансову підтримку одержують підприємства, показники комерційної діяльності яких відповідають вимогам, необхідним для одержання кредиту, у тому числі в частині наявного стартового капіталу.

Традиційно підприємства, що здійснюють інвестиції в НДДКР, мають право на одержання визначених податкових пільг, серед яких слід відзначити прискорену амортизацію устаткування, зменшення оподаткованої бази щодо податку на прибуток на величину здійснених інвестицій, можливість перенесення невикористаних податкових пільг на майбутні періоди та ін. Основна проблема полягає в тому, що загальний рівень оподаткування в Німеччині залишається все ще досить високим – навіть після проведення реформи підприємницьких податків у 2008 р., що перешкоджає здійсненню інноваційної діяльності підприємств різного розміру. Високі податки доповнюються і високими соціальними відрахуваннями.

На інноваційні підприємства малого і середнього бізнесу поширюється ряд додаткових пільг. Вони, зокрема, мають можливість через Kf (банк, що спеціалізується на фінансуванні малого і середнього бізнесу) одержувати пільговий «підприємницький кредит» із фіксованими ставками по кредиту. Якщо річний оборот підприємства не перевищує 50 млн євро (верхня межа малого і середнього підприємства по річному обороту), то за рахунок підприємницького кредиту можуть фінансуватися до 3/4 здійснених інвестицій. Інші підприємства можуть фінансувати через підприємницький кредит не більше 2/3 своїх інвестицій. Максимальний розмір кредиту складає 5 млн євро, однак для підприємців малого і середнього бізнесу він може бути збільшений. Кредит видається терміном на 10 років; причому в перші два роки здійснюються тільки процентні виплати, погашення кредиту починається з третього року.

Непрямі інструменти покликані сприяти як генеруванню інновацій, так і їх поширенню. Полягають вони у створенні загальних сприятливих і передбачуваних умов для ведення бізнесу. Для розвитку інноваційної активності, зокрема, особливе значення мають такі рамкові умови, як захист інтелектуальної власності й розвинене патентне право; на думку експертів ОЕСР, у цій сфері Німеччина досягла високого рівня захисту. Певні проблеми мають місце у зв'язку з високим рівнем регулювання ринків, у тому числі у сфері ціноутворення. У цілому емпіричні дослідження свідчать про те, що скорочення регулювання веде до активізації інноваційної активності.

Одночасно було виявлено закономірність, відповідно до якої загальне зниження прибуткових і підприємницьких податків має більш позитивний вплив на генерування, впровадження і поширення інновацій порівняно з наданням окремих тимчасових податкових пільг і звільненням від податків для знову створених підприємств. У цілому експерти ОЕСР дійшли висновку, що непрямі інструменти сприяння інноваціям (як у сфері створення рамкових умов, так і у сфері податкової політики) є ефективнішими, ніж прямі пільги, розповсюджені в Німеччині. Останні найчастіше не досягають поставленої мети

сприяння інноваціям, а лише тимчасово ведуть до зростання доходів сторони, яка їх отримує. Пряма підтримка приводить до використання державних коштів на фінансування визначеної технології або продукту, і ціна помилки в цьому випадку може бути дуже високою. Непряме сприяння – через зниження регулювання і невисокі податки – веде до сукупної активізації діяльності з НДДКР.

Спеціальні інструменти – цілеспрямована масштабна підтримка окремої галузі або великих підприємств. Вони повинні, на одностайну думку фахівців, використовуватися у виняткових випадках і бути обмежені часом. Як правило, йдеться про політично мотивовані «об'єкти престижу» (зокрема, у багатьох державах періодично лунають заклики створити власну «силіконову долину» тощо).

Комплексне використання найрізноманітніших інструментів є основним змістом сучасної політики з неоіндустріального розвитку економіки Німеччини і припускає системне використання значно більш широкого, ніж раніше, комплексу інструментів господарського регулювання, націлених на вирішення безлічі завдань інноваційного розвитку, щодо створення для господарюючих суб'єктів і найманої робочої сили «локальних» рамкових умов, що сприяють підвищенню їх конкурентоспроможності.

Досвід Німеччини свідчить, що ключовими завданнями зростання інноваційної активності промислових підприємств з метою реалізації неоіндустріального розвитку економіки є:

посилення ролі держави в забезпеченні послідовності та ефективності реалізації всіх стадій інноваційного процесу від НДДКР до комерціалізації та виведення на ринок нової продукції з високою доданою вартістю;

структурна перебудова промислового сектору завдяки зростанню частки наукоємних та високотехнологічних виробництв;

розвиток кооперації між науково-дослідним та виробничим секторами;

розвиток державно-приватного партнерства в інноваційній сфері;

залучення висококваліфікованих кадрів через розширення зовнішніх зв'язків підприємств;

розвиток аутсорсингу та зростання інвестиційної привабливості підприємств-членів мережевих структур;

усунення диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів та розвиток міжрегіональних зв'язків через забезпечення державної підтримки створення та розвитку регіональних і міжрегіональних кластерів у галузях, які мають найвищий потенціал виробництва продукції, конкурентоспроможної на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Державна політика підтримки розвитку інноваційної активності промислових підприємств, якої дотримується Німеччина, полягає у:

оновленні законодавчої та нормативно-правової спрямованої на підтримку та розвиток інноваційної складової діяльності підприємств;

сприянні розвитку інноваційної інфраструктури, створенні або призначенні організацій, відповідальних за реалізацію інноваційної політики держави;

використанні сучасних інформаційних технологій (Інтернету, онлайн-послуг) як більш ефективних механізмів взаємодії промислових підприємств, науково-дослідних, освітніх організацій та органів державної влади.

Так, у Німеччині Федеральним міністерством економіки і технологій у 2012 р. було створено агентство Kompetenznetze Deutschland, яке об'єднує найбільш інноваційні технологічні кластери з метою отримання синергетичного ефекту.

В Україні діють лише окремі елементи інноваційної інфраструктури, що перешкоджає створенню ефективної національної інноваційної системи України, яка б відповідала сучасним ринковим вимогам та давала б можливість налагодити завершений цикл інноваційної діяльності у промисловості – від створення інновацій до впровадження їх у виробництво.

Досвід Німеччини показує, що інновації можливі тільки за наявності загального сприятливого інституціонального середовища в державі, помірною оподаткування, розвиненої системи кредитування, якісної системи освіти та ін. Ці чинники в цілому більше впливають на інновації, ніж надання численних дрібних і великих податкових, митних та інших пільг, а також інших преференцій.

У Німеччині й інших країнах світу за наявності істотного технологічного відставання здійснюється разом із підтримкою національної інноваційної діяльності імпорту технологій. При цьому на перший план виходить питання про менеджмент інноваційних процесів на рівні окремого економічного суб'єкта. Українські менеджери, особливо в малому і середньому бізнесі, повинні мати необхідні знання, навички, компетенції у сфері організації ефективної взаємодії між усіма підрозділами підприємства, які беруть участь в інноваційному процесі, – це НДДКР, виробництво, маркетинг, збут. Іншими словами, через управління інноваціями вони повинні вміти поєднувати в єдиний процес ідеї, новітні розробки, створення (або придбання) інноваційного продукту (технології, послуги) і його наступну комерціалізацію, тобто успішний вихід на ринок.

Таким чином, використання досвіду здійснення інноваційної політики Німеччиною дозволить прискорити формування неоіндустріальної економіки України.

Література

1. European Council 25/26 March 2010. Conclusions. – Brussels, 26 March, EUCO7/10 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://ee.europa.eu/europe2020/documents/>>. С. 1-7, 10-11.

2. European Council 17 June 2010/ Conclusions, - Brussels, 17 June 2010, EUCO13/10/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://ee.europa.eu/europe2020/documents/>>. С. 1-4, 11-12.

3. Новая рамочная программа Европейского Союза по научно-техническому и инновационному развитию «Горизонт

2020» с 2014 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://webcache.googleusercontent.com/seart?btnl=1%27m+Feel...>>

4. Кондратьев В. Глобальный рынок машиностроения [Електронний ресурс] / В. Кондратьев. – Режим доступу: <http://www.perspectivy.info/2013/24/10?ID=235247>.

5. Всемирный экономический форум: Рейтинг глобальной конкурентоспособности 2014-2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/news/2014/09/03/6873>.

6. Исследование INSEAD: Глобальный индекс инноваций 2014 года [Електронний ресурс] / Центр гуманитарных технологий. URL: – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/news/2014/07/18/6841>.

7. CIA World Factbook. Мировая экономика. Мировая экономика и мировые рынки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e report.ru>.

8. Экономика Германии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e report.ru>.

Надійшла до редакції 20.10.2014 р.

О.О. Каменська, к.е.н.

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО РОЛЬ У СТРАТЕГІЧНОМУ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Період переходу до ринкового механізму господарювання характеризувався загальним погіршенням соціально-економічної ситуації в Україні, обумовленої рядом проблем, пов'язаних зі скороченням матеріального виробництва, зростанням безробіття, значними розривами в рівні доходів населення.

Незважаючи на те що останніми роками економічна ситуація в Україні стабілізується, наслідком тривалої кризи стало зменшення попиту на робочу силу з боку промислових